

## Anotácie

ADAMCZYK, Arkadiusz. *Politik v (Česko)Slovenskom štáte János Esterházy 1901 – 1957*. Ružomberok : Society for human studies, 2024, 303 s. ISBN 978-80-974339-5-6. (Z poľského originálu preložil Marek Rejko).

Preklad knihy poľského historika profesora Arkadiusza Adamczyka približuje život a politický profil významnej osobnosti stredoeurópskych dejín, grófa Jánosa Esterházyho. Doteraz sa nepodarilo dosiahnuť spoločné stanovisko ohľadom rehabilitácie jeho osoby napriek tomu, že gróf sa dočkal svojej rehabilitácie aj zo strany nástupníckeho súdneho aparátu Sovietskeho zväzu. Monografiu vydalo vydavateľstvo Society for human studies.

Arkadiusz Adamczyk je profesorom na Inštitúte medzinárodnej politiky a bezpečnosti Fakulty práva, správy a manažmentu Univerzity Jána Kochanowského v Kielciach v Poľsku. Špecializuje sa na výskum stredoeurópskych a poľských elit a ich formovanie. Ďalej sa zameriava na politické a geopolitické myslenie 20. storočia. Je autorom takmer 200 vedeckých štúdií a kníh, ako aj spoluautorom a editorom.

Kniha prináša objektívny pohľad, pretože je postavená na poctivom historickom výskume. Vychádza z poľských, maďarských, českých, slovenských, rakúskych, anglických, nemeckých, amerických a ruských archívnych zdrojov, prameňov, denníkov, spomienok, osobných svedectiev, správ, dobovej tlače, bibliografie a elektronických zdrojov (digitálna parlamentná knižnica). Monografia má štyri kapitoly, úvod, záver a nechý-

ba v nej bibliografia, menný index a obrazová príloha, ktorú tvoria fotografie z archívu Imre Molnára.

V prvej kapitole autor približuje cestu Jánosa Esterházyho do politiky a ktoré faktory ovplyvnili jeho politické správanie úzko späté s pocitom národnej spolupatričnosti. Túto životnú cestu autor vymedzuje úsekom jeho života od narodenia vo Veľkom Záluží, v Nitrianskej župe na západnom Slovensku, ktoré v dejinách tohto regiónu patrilo do rôznych štátnych útvarov. Jánosovou matkou bola grófka Alžbeta Tarnowska, dcéra Stanislava Tarnowského, rektora a profesora Jagelovskej univerzity v Krakove a prvého predsedu Poľskej akadémie vied. Otcom bol gróf Ján Michal Esterházy de Galántha, člen hornej komory uhorského snemu a pobočník arcikniežata Otta Habsburga. Uhorský rod Esterházyovcov a poľský rod Tarnowských patrili medzi najvýznamnejšie európske šľachtické rody. Medzi faktory, ktoré ho ovplyvnili, Adamczyk zaraďuje smrť jeho otca a vonkajšie okolnosti, napríklad územné členenie majetku rodu Esterházyovcov v dôsledku Trianonskej a Versaillskej zmluvy. Po rozpade Habsburskej monarchie v roku 1918 sa majetky Esterházyovcov nachádzali na vtedajšom území Československa, čo prispelo k tomu, že gróf ostal žiť na území ČSR. Ďalším faktorom bol svetonázor, formovaný rodinným prostredím, ktorý ovplyvnil jeho politické smerovanie a začal svoje politické pôsobenie s kresťansko-konzervatívnym hnutím. Kapitulu uzatvára moment, keď dňa 14. decembra 1932 bol János Esterházy zvolený za predsedu Krajinskej kresťansko-socialistickej strany, ktorá sa v roku 1936 zjednotila s Maďarskou národnou stranou a tak vznikla jedna spoločná Zjednotená maďarská strana.

V druhej kapitole autor predstavuje grófovo pôsobenie v medzivojnovnej

Československej republiky. Ako československý politik János Esterházy podporoval snahu Slovákov, ktoré viedli k získaniu vlastnej autonómie v rámci ČSR a po jej získaní chcel dosiahnuť politické slobody pre maďarskú národnostnú menšinu. Napriek tomu, že János Esterházy bol oponentom priameho pripojenia Slovenska k Maďarsku, podporoval myšlienku pripojiť Slovensko k Maďarsku. Gróf zastával neurčitú politickú samostatnosť Slovenska, ktoré malo mať osobitnú armádu, avšak podliehajúcu armáde Maďarska, vlastný rozpočet, ktorým by Slovensko samostatne disponovalo, ako aj širokú vnútornú autonómiu v kultúrnej oblasti, v oblasti štátnej správy a samosprávy. Zastával názor, že Slováci sa musia zmieriť s odlúčením území, ktoré sú obývané v prevažnej miere Maďarmi a Rusínmi. Realizácia tohto scenára si vyžadovala garanta schopného plniť rolu arbitra, ktorým podľa neho malo byť Poľsko, ale v Prahe, ako aj v Bratislave, sa stretol s veľkým odporom. Táto kapitola končí zánikom medzinárodného systému, keď v novembri 1938 bola vyhlásená autonómna Slovenská krajina a bol zvolený Snem Slovenskej krajiny. Prvá viedenská arbitráž sa uskutočnila dňa 2. novembra 1938, ktorou k Maďarsku bolo pričlenené územie necelých 12 000 km<sup>2</sup>. Slovenská vláda sa rozhodla neuznávať nové hranice Slovenska. Napriek tomu, že značná časť grófových majetkov už patrila do vtedajšieho Maďarska, zostal žiť na území Slovenska, pretože veril v možnosť spolupráce so slovenskými autonomistami. Zároveň ho viazal aj hlboký pocit zodpovednosti a oddanosti k československým Maďarom. Ešte predtým, v dôsledku zhoršujúcej sa medzinárodnej situácie, boli južné územia Slovenska zabrané Maďarskom, časť Oravy a Spiša získalo Poľsko. Mníchovský diktát z 29. sep-

tembra 1938 prinútil Československo odstúpiť značné územia Nemeckej ríši. Dve najväčšie menšiny, Rusíni a Ukrajinci na Podkarpatskej Rusi, sa dohodli a vytvorili 8. októbra 1938 vlastnú autonómnu vládu. Podkarpatská Rus sa premenovala na Karpatskú Ukrajinu.

V tretej kapitole autor pojednáva o Jánosovi Esterházym ako o slovenskom politikovi v čase slovenskej samostatnosti, ktorá začala, keď prezident republiky, Emil Hácha, 9. marca 1939 odvolal vládu Slovenskej krajiny a na jej čelo dosadil Karola Sidora. Následne pražská vláda vyhlásila na Slovensku stanné právo a viacerí poprední činitelia, vrátane poslancov, boli odvezení do Čiech. Dňa 14. marca 1939 na území Slovenskej krajiny vznikla Slovenská republika. Rozpadlo sa Česko-Slovensko, bol vyhlásený Protektorát Čechy a Morava. Maďarsko začalo obsadzovať zvyšnú Karpatskú Ukrajinu. Gróf vyjadril spokojnosť so získaním samostatnosti pre slovenský národ a mal nádej, že to pomôže zlepšiť aj životnú situáciu Maďarov na Slovensku. Avšak už o necelé tri mesiace od vyhlásenia samostatnosti Slovenska gróf vyjadril svoje rozčarovanie, pretože postavenie Maďarov sa nezlepšilo. Kritizoval vedenie slovenskej strany, politiku zbližovania s Treťou ríšou a ohradzoval sa voči ideám národného socializmu. Vypuknutie druhej svetovej vojny Esterházyho výrazne ovplyvnilo pre jeho čiastočne poľský pôvod a zväzky s Poľskom. Útok Tretej ríše na Poľsko, (na ktorom sa zúčastnila, hoci okrajovo, aj armáda Slovenskej republiky), znamenal fiasko geopolitických koncepcií, ktoré mali smerovať k usporiadaniu priestoru baltsko-čiernomorsko-adriatického medzimoria (lat. *Intermarium*), ktoré gróf horlivo zastával. *Intermarium* bol bezpečnostný projekt federatív-

neho usporiadania východoeurópskych a stredoeurópskych štátov pod vedením Poľska. Túto federáciu medzimoria presadzoval po prvej svetovej vojne poľský štátnik Józef Piłsudski. Medzi jej členov mali patriť Poľsko, Bielorusko, Fínsko, Pobaltské štáty (Litva, Lotyšsko a Estónsko), Juhoslávia, Maďarsko, Rumunsko, Ukrajina a Česko-Slovensko. Medzimorie malo napodobniť Poľsko-litovskú úniu, rozprestierajúcu sa od konca 16. storočia do konca 18. storočia medzi Baltským a Čiernym morom, ktorá vznikla zjednotením Litovského veľkokniežatstva a Poľského kráľovstva v roku 1569. Projekt odmietala Litva, Ukrajina, Rusko a západné štáty, s výnimkou Francúzska, ktoré v projekte videlo prekážku šírenia komunizmu na západ. Cez druhú svetovú vojnu sa Milan Hodža zaoberal federatívnym usporiadaním strednej Európy (Federácia v strednej Európe). Snem Slovenskej republiky dňa 15. mája 1942 prijal zákon o vysídlení židovských obyvateľov z územia vtedajšieho Slovenska. János Esterházy bol jediný poslanec, ktorý nehlasoval za deportácie slovenských Židov. Kapitola končí zánikom samostatného Slovenska.

V štvrtej kapitole je predstavený János Esterházy v podmienkach, keď ho politická angažovanosť po roku 1945 pripravila o slobodu, uvrhla do väzenia v sovietskom gulagu, ktoré prežil napriek zhoršenému zdravotnému stavu a v neprítomnosti bol odsúdený retribučným súdom na smrť. Po presune do Československa po naliehaní rodiny a zásahu vládnej moci zmenili verdikt na doživotie. Dnes sa už nedá zistiť, čo rozhodlo o tom, že vláda Československa požiadala Sovietsky zväz o extradíciu Esterházyho do vlasti. Pravdepodobne Sovietsi odovzdali Esterházyho v presvedčení, že to vláda

v Prahe využije ako demonštráciu „socialistickej spravodlivosti“, pretože Esterházy, ako exemplárny príklad „Maďara – kolaboranta“, splnil politickú objednávku na predstavenie nepriateľa socialistického zriadenia. Toto nepriamo dokazuje dokument Štátnej bezpečnosti, v ktorom sa uvádza: „*odovzdávam menovaného Jánosa Esterházyho, tamojšej prokuratúre za účelom ďalšieho pokračovania vo vyšetrovaní, resp. k prevedeniu výkonu trestu.*“ (s. 258). Gróf zomrel 8. marca 1957 vo väznici v Mirove a je považovaný za martýra. Zachoval sa dôležitý prameň, svedectvo spoluväzňa Jana Janku, podľa ktorého gréckokatolícky biskup Vasiľ Hopko (odsúdený na 15 rokov väzenia) bol až do konca pri smrteľnej posteli Jánosa Esterházyho. Biskup mu vyslúžil sviatosti, udelil mu pomazanie chorých a gróf mu zomrel v náručí. Podľa úmrtnej správy príčinou smrti bola pokročilá tuberkulóza a celkové vyčerpanie organizmu. Na žiadosť väzenských orgánov grófovo telo spopolnili a jeho ostatky nevydali rodine, aby sa zabránilo organizácii pohrebu a následnému verejnému uctievaniu jeho hrobu.

János Esterházy ako politik obraňoval kresťanské hodnoty pred celosvetovou hrozbou komunizmu, presadzoval kresťanský socializmus, ktorého tézy vychádzali z pápežských encyklik: Encyklika Leva XIII. *Rerum novarum* a Encyklika Pia XI. *Quadragesimo anno*.

Zakladateľ modernej historiografie Leopold von Ranke uviedol, že historik nemá byť sudcom minulosti, ale má iba poukázať na to, čo sa stalo. Monografia preto prináša nový pohľad na dôležitú postavu stredoeurópskych dejín 20. storočia a tým sa snaží podnietiť vecnú diskusiu o Jánosovi Esterházym.

*Lenka Mihová*

RAGAČ, Radoslav. *Erbovník donátorov. Loretánska kaplnka bratislavského františkánskeho konventu*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2024, 279 s. ISBN 978-80-8060-583-4.

Slovenské národné múzeum vydalo v roku 2024 v rámci edície *Museion*, zameranej na vydávanie monografií zo základných oblastí svojej vedeckovýskumnej činnosti s dôrazom na široké spektrum historických tém, prírodné vedy, etnografiu a dejiny umenia i kultúry, vrátane kultúry národností už v poradí 9. zväzok, tentokrát z autorského pera archivára a historika Radoslava Ragača, pod názvom *Erbovník donátorov. Loretánska kaplnka bratislavského františkánskeho konventu*.

Z hľadiska obsahu sa publikácia člení na úvodné slovo, sedem krátkych podkapitol, časti venované samotným donátorom (autor v publikácii predstavuje celkovo 68 donátorov), záver, poďakovanie, zhrnutie v anglickom, nemeckom a maďarskom jazyku, literatúru, zoznam použitých skratiek a značiek, menný register a zdroje fotografií. V rámci úvodného slova (s. 9) autor čitateľovi v stručnosti prezentuje svoju prvú skúsenosť so stretnutím sa s erbovníkom. Následne v rámci časti *Niekoľko poznámok k historickému obdobiu vzniku erbovníka* (s. 9 - 11) Radoslav Ragač popisuje dejinné udalosti bezprostredne súvisiace s obdobiem začiatku 18. storočia, do ktorého bol zasadený vznik erbovníka, aj s osobitným zreteľom na umenie ako významné bojisko protireformačného zápasu. Ďalšia podkapitola *Loretánska kaplnka* (s. 11) v krátkosti predstavuje legendárnu i historickú verziu presunu svätého domčeka Santa Casa di Loreto. Následne prináša bližší pohľad

na fenomén Loretánskych kaplniek v Uhorsku prepojený s obdobiem rekatolizácie, oboznamuje čitateľa s ústrednými postavami jej vzniku, ako aj konceptom finančných príspevkov väčšej skupiny darcov.

Ďalšia časť publikácie s názvom *Vznik a osudy erbovníka donátorov Loretánskej kaplnky* (s. 11 – 12) pojednáva o osude tohto jedinečného diela od jeho vzniku až po súčasnosť. Autor zároveň predstavil práce, ktoré doposiaľ na existenciu tohto diela upriamovali pozornosť. Radoslav Ragač rovnako objasňuje vznik erbovníka, ktorého zrod sa realizoval podľa jeho zistení v dvoch etapách, pričom jedna bola datovaná rokom 1710 a druhá do druhej polovice roku 1711. V stručnosti tiež popisuje obsahovú časť knihy, ako aj vonkajšie znaky a zdobenia.

V poradí štvrtá časť publikácie *Metodika práce* (s. 13 – 15) je venovaná postupom, ktoré autor zvolil pri písaní anotovanej práce, pričom ako základ využil genealogicko-heraldickú analýzu erbov a archívno-historický výskum. V rámci poznámkového aparátu sú uvedené archívy a archívne fondy, z ktorých autor v rámci svojho výskumu čerpal. Tvorca tiež objasňuje vysporiadanie sa s citlivou otázkou prepisu priezvisk šľachtických rodov a v tejto súvislosti vysvetľuje, v ktorých prípadoch sa priklonil k poslovenčeniu a kedy ponechal historické tvary. Podkapitola *Uhorsko a erbovníky* (s. 15 – 17) v stručnosti predstavuje genézu vývoja erbovníkov v prostredí západnej Európy. Nasledujúca časť *Diplomatický rozbor erbovníka* (s. 17 – 19) sústreďuje pozornosť na podrobnejší, kodikologický rozbor rukopisu (počet strán, písacia látka, výskyt priesvitiek, typ a charakter písma, zarovnanie, farba atramentu a jeho použitie v texte). Zároveň poukazuje na obtiažnosť skúmania vnútorných znakov erbovníka v súvislosti



s malým množstvom analyzovateľného textu. Posledná z úvodných krátkych podkapitol s názvom *Archívne pramene a literatúra* (s. 19 – 23) prináša čitateľovi detailnejší prehľad doteraz publikovaných štúdií týkajúcich sa erbovníka, ako aj početných domácich a zahraničných prác (genealogických, heraldických a archontologických) týkajúcich sa jednotlivých donátorov uvádzaných v erbovníku.

Ústrednou a rozsahovo najvýraznejšou časťou publikácie (s. 24 – 246) sú texty venované jednotlivým donátorom erbovníka zoradené v abecednom poradí. Štruktúra jednotlivých hesiel je rozčlenená na päť častí: *História rodu a základné genealogické údaje* (pôvod rodu, vetva, z ktorej donátor pochádzal a majetkové vlastníctvo); *Osobnosť donátora* (údaje o vzdelaní, zamestnaní, rodine a spoločenskom postavení); *Vzťahy* (prepojenie medzi donátormi); *Donátorské aktivity* a *Rodový erb* (analýza miniatúry v kontexte vývinu rodového erbu). Autor uvedeným spôsobom predstavuje viac i menej známe osobnosti donátorov Loretánskej kaplnky a prináša bohaté faktografické údaje doplnené poznámkovým aparátom a obrazovými prílohami.

Publikáciu v závere dopĺňa krátke *Podakovanie* (s. 246), zhrnutie v troch jazykoch, rozsiahly prehľad použitej literatúry (s. 251 – 263), použité skratky a značky (s. 263 – 265) a *Menný register* (s. 266 – 279). V samotnom závere knihy sú *Zdroje fotografií* (s. 279). Anotovaná publikácia *Erbovník donátorov. Loretánska kaplnka bratislavského františkánskeho konventu* so svojim kvalitným obsahovým a grafickým spracovaním bude prínosom pre odbornú i širšiu kultúrnu verejnosť zaujímajúcu sa o unikátne dobové dielo z prvých dvoch desaťročí 18. storočia.

Kamila Píšová

PÁLFFY, Martin. *Geschichte der Familie Pálffy. 1000 Jahre im Dienst für Ungarn und Österreich*. Wien : Druckwelten.at, 2005. 99 s. ISBN 978-3-9505849-0-5.

V roku 2025 vyšla v rakúskom vydavateľstve Druckwelten, špecializujúcom sa na vydávanie historických a genealogických publikácií, práca Martina Pálffyho zameraná na tisícročnú históriu významného šľachtického rodu Pálffyovcov v službách Uhorska a Rakúska. Pálffyovci patrili k najvplyvnejším aristokratickým rodinám a ich členovia zastávali dôležité funkcie vo vojenskej, politickej a diplomatickej sfére. Publikácia sleduje ich osudy od stredoveku až do modernej doby, dokumentuje ich úlohu v kľúčových historických udalostiach a ich prínos pre habsburskú monarchiu.

Na začiatku práce je čitateľovi na dvoch stranách k dispozícii jej obsahová štruktúra. Publikácia je rozčlenená celkom do 32 rozsahovo nie veľmi obširných kapitol, vrátane autorovho predslovu. V ňom autor predstavuje pohľad, ktoré ho viedli k napísaniu práce, ako aj kľúčové informácie zachytené v knihe. V kapitole *Der Anfang der Ungarn in Europa* (s. 8 – 13) Martin Pálffy predstavuje historické súvislosti týkajúce sa vzniku Uhorska doplnené obrázkovými a mapovými vyobrazeniami popisovaných informácií. Následne autor v kapitole *Vorgeschichte und Einführung* (s. 14 – 19) vysvetľuje, že jeho zhrnutie sa opiera o rozprávanie osoby, ktorá sa narodila ešte v 19. storočí a ktorú osobne poznal. Zároveň boli v 19. storočí vydané aj dve diela v maďarčine. Ich autormi boli historik Pál Jedlicska, ktorý robil výskum a písal pre autorovho starého otca, a tiež archivár Dr. Ede Reiszig pracujúci pre Mikuláša z malackej línie rodu. Ďalšie informácie pochádzajú z knihy Štefana Pálffyho „The First Thousand Years“

vydanej v Anglicku v roku 2008, ktorý opisuje svoju mladosť za komunizmu. Práve jeho správy o 11 rokoch „*unter dem Realen Sozialismus*“ (s. 17) patria podľa Martina Pálffyho k mimoriadnym historickým dokumentom. Autor zároveň uvádza, že veľa informácií pochádza z dokumentov jeho otca, ktoré si vzal so sebou pri úteku zo Slovenska do Rakúska v roku 1945. Tie najkomplexnejšie pochádzajú z prvého pálffyovského archívu so začiatkom v 16. storočí. V ďalšej kapitole autor stručne popisuje útek svojej rodiny zo Slovenska v roku 1945. Nasledujúce kapitoly v chronologickom poradí v krátkosti predstavujú čitateľovi začiatky rodu v Uhorsku okolo roku 1000 spojenú s menom Hedricka Kontha/Pótha (s. 22 – 25), stredovek a prvý vzostup v dvanástich generáciách (s. 26), ako aj katastrofu z roku 1389 i následný úpadok do zabudnutia (s. 27 – 29).

Ďalšie kapitoly plynule prechádzajú do dejín rodu v novoveku. Napríklad časť pod názvom *Folgende Neuzeit, Aufstieg zu Reichtum durch eine Heirat* (s. 32 – 38) v úvodnej vete vypovedá o rozmachu, ktorý rodina zažila koncom 16. storočia a trval viac ako 330 rokov, až do jej definitívneho vyhostenia z Československa v roku 1945. Následne autor prechádza k historickým skutočnostiam týkajúcim sa svadby Mikuláša II. Pálffyho s Máriou Magdalénou Fuggerovou, jeho vojenskými úspechmi, ako aj krátkym predstavením rodiny Fuggerovcov. Taktiež na základe zistených informácií objasňuje doposiaľ nepravdivo tradovaný príbeh o úmrtí Márie a jej dvoch synov v rovnaký deň.

Následovné state venujú pozornosť dejinám rodu v 17. – 19. storočí, konkrétnym osobnostiam, úradom v armáde a štáte, ktoré zastávali, ako aj majetkovým pomerom. Kapitoly sú zaujímavo dopĺňané obrázkovým a fotografickým materiálom, ako aj poznámkou autora o nájdení rodinného

erbu v 60-tych rokoch 20. storočia na univerzite pri návšteve talianskych príbuzných. Časť pod názvom *Weitere Aktivitäten im 19. und 20. Jahrhundert* (s. 63 – 68) autor venuje predovšetkým činnostiam spojeným s menom svojho starého otca Jozefa (Josef Pálffy), ktoré sú dômyselne prepojené s dobovým fotografickým materiálom.

Posledná tretina publikácie je obsahovo zameraná na udalosti 20. storočia, spojené s prvou svetovou vojnou, medzivojnovým obdobím, druhou svetovou vojnou a následným politickým vývojom vo vtedajšom Československu, ktorý ovplyvnil ich osudy. V kapitole *Die Familie Pálffy heute* (s. 91) autor čitateľom približuje súčasných členov rodiny Pálffy a ich rozptýlenie vo svete. Samostatnú pozornosť venuje informácii o tom, ako bol v 70. rokoch 20. storočia jeho otec Jozef Pálffy (Josef Pálffy) zapojený do dlhoročného sporu s československým úradom vo veci žiadosti, aby bol po smrti pochovaný v rodinnej krypte na smolenickom cintoríne. Tento niekoľkoročný proces bol nakoniec zamietnutý (s. 92).

Záverečné kapitoly knihy sú venované poďakovaniu osobám za vznik a korektúry v publikácii, pravopisu použitému pri písaní mien a miest, odpovedi na otázku týkajúcu sa šľachty a šľachtických titulov v Rakúsku, použitým zdrojom, ďalším publikáciám súvisiacim s predloženou témou, ako aj uvedeniu práv na obrázky použité v texte publikácie.

Publikácia *Geschichte der Familie Pálffy. 1000 Jahre im Dienst für Ungarn und Österreich* prináša pozoruhodný pohľad na dejiny urodzenej rodiny Pálffyovcov a zaiste ponúkne zaujímavé informácie pre záujemcov o dejiny uhorských šľachtických rodov z pohľadu „z vnútra“ – očami žijúceho potomka.

Kamila Píšová

GOLIAN, Ján. *Teraz ale k veci, bo papier malý a myšlienok veľa! Korešpondencia Andreja Kmeťa a Karola Antona Medveckého z rokov 1900 - 1907*. Ružomberok : Society for Human Studies, 2025, 287 s. ISBN 978-80-974339-8-7.

V roku 2025 prichádza na trh ďalšia publikácia z pera Jána Goliana s názvom *Teraz ale k veci, bo papier malý a myšlienok veľa! Korešpondencia Andreja Kmeťa a Karola Antona Medveckého z rokov 1900 - 1907*. Ján Golian nie je odbornej ani laickej verejnosti neznámym autorom. Knižnému trhu ponúkol viacero vedeckých monografií ako autor i spoluautor viac ako 60 vedeckých štúdií, monografických kapitol, desiatok kratších publikačných výstupov vydaných na Slovensku i v zahraničí. Ako autor je známy publikáciami *Život ľudu devianskeho* z roku 2019 a *Geografia alebo opis Zeme našej, krajín, miest, obyvateľov... roku Pána 1833* z roku 2024.

Ako už z názvu knihy vyplýva, ide o edíciu korešpondencie medzi dvoma osobnosťami našich dejín - Andrejom Kmeťom (kňazom, vedcom, redaktorom, publicistom) a Karolom Antonom Medveckým (kňazom, politikom, etnografom).

Kniha štruktúrou smeruje k centrálnej a najrozsiahlnejšej kapitole, ktorou je samotná korešpondencia. Predchádzajú jej okrem predhovoru a úvodu autora štyri časti/kapitoly. Z nich prvá podáva charakteristiku vzťahu medzi Kmeťom a Medveckým práve na základe ich vzájomnej korešpondencie. Zároveň chce byť historickým exkurzom k príbehu oboch osobností do obdobia, v ktorom sa ich vzájomný vzťah vyvíjal. V čase vzniku korešpondencie bol Medvecký novokňazom, po ôsmich rokoch národopiscom a prenasledovaným kňazom. Počas tohto obdobia bol Kmeť Medvec-

kému akýmsi radcom, ochrancom, inšpirátorom a oporou mladému kaplánovi pri častých prekladoch z farnosti do farnosti (v rokoch trvania korešpondencie to bolo až 8 zmien).

Po charakteristike vzťahu Medveckého a Kmeťa nasleduje krátky záver. Samotné listy sú uvedené edičnou poznámkou. V nej autor objasňuje, akým spôsobom uvádza jednotlivé prepisy listov, aké značky používa. Vysvetľuje tiež, aké zásady gramatických princípov v prepisoch použil a potrebné zásady, ktoré boli v prepisoch nevyhnutné.

Za edičnou poznámkou už nasleduje zoznam prepisovaných listov. Celkovo ide o 127 listov, v prehľadnom zozname autor uvádza číslo listu, jeho autora, adresáta, miesto vzniku a dátum. Prepisy listov v publikácii uzatvára zoznam použitých prameňov a literatúry, menný register, sumár v anglickom jazyku a zoznam obrázkov.

Publikácia Jána Goliana s názvom *Teraz ale k veci, bo papier malý a myšlienok veľa! Korešpondencia Andreja Kmeťa a Karola Antona Medveckého z rokov 1900 - 1907* predstavuje zaujímavú sondu do každodennej vedeckej, národnej a pastoračnej práce oboch národovcov, dovoľuje nazrieť do ich súkromia a zároveň ponúka reflexiu politických a národnostných pomerov v Uhorsku i stavu slovenskej cirkvi či politických elít.

Jana Hadryová

ZDZISŁAW J. KIJAS. *Regula a život : Čo dnes učí svätý František*. Bratislava : Vydavateľstvo Minor – Kapucíni na Slovensku, 2023, 100 s. ISBN 978-80-89888-31-3.

Bratislavské kapucínske vydavateľstvo Minor vydalo v roku 2023 monografiu poľského minoritu, teológa a generálneho postulátora káuz blahorečenia

a svätorečenia v Reholi menších bratov konventuálov, profesora Zdzisława Józefa Kijasa s názvom *Regula a život : Čo dnes učí svätý František. Z poľského originálu Regula i życie. Czego dziś uczy św. Franciszek*, vydaného v roku 2022, ju do slovenčiny preložila Damiána Ružbacká. Autor rozdelil 100 strán textu práce do piatich kapitol. Súčasťou práce je i predslov pápeža Františka, predslov generálneho ministra Rádu menších bratov konventuálov Carlosa Alberta Trovarelliho a, samozrejme, úvod a záver.

Prvá kapitola práce je nazvaná *Regula ako ľudská tvár* (s. 19-35) a zostáva z deviatich podkapitol, v ktorých Zdzisław Józef Kijas hľadá odpovede na otázky: Uľahčuje a napomáha súčasnosť, alebo naopak bráni prijatiu života podľa noriem rehoľnej reguly? Pomáha kultúra našej doby, alebo bráni praktizovaniu toho, čo napísal svätý František vo svojej regule? Čo je to postmoderna? Čo ju charakterizuje? Čo nesie so sebou, čo by mohlo sťažiť alebo uľahčiť prijatie reguly a snahu žiť jej obsahom? Som ja zodpovedný za regulu? Dovoľujem regule, aby bola zodpovedná za mňa, moje povolanie, jeho rozvoj a jeho zrelosť? Som zodpovedný za rehoľné spoločenstvo, ktoré sa zrodilo z ducha reguly a je spoločenstvo zodpovedné za mňa? Akým spôsobom sa prejavuje táto zodpovednosť? Čím je samotná regula a čo ju robí takou dôležitou pre život rehoľného spoločenstva? Z akých dôvodov je jej základným dokumentom? Je súčasná moderná doba pripravená prijať dokument, akým je rehoľná regula? Je regula pre Františkových nasledovníkov stále „živým“ textom, ktorý vedie k prijatiu, učí životu, napomína a povzbudzuje k duchovnej dokonalosti, alebo je len „historickým záznamom“, nezapadajúcim do súčasnej doby? Vydží regula skúšku, ktorej ju vystavuje

postmoderná nestálosť? Ako sa vysporiadať s problémom stálosti predpisov reguly na jednej strane a nestálosťou moderného človeka na strane druhej? Čo treba urobiť, aby sa regula opäť priblížila k tým, ktorí sa na ňu odvolávajú? Čím je zodpovednosť a prečo je taká dôležitá?

V druhej kapitole, ktorá je pomenovaná *Regula ako dobrý priateľ* (s. 37-49) a rozdelená do šiestich podkapitol, autor uvažuje o otázkach: Môže sa nejaký dokument, ktorý poskytuje usmernenia pre rádové spoločenstvo, stať tak blízky, ako blízka osoba, ktorá sa vyhlasuje za priateľa? Môže regula opraviť, napomenúť či pokarhať tých, ktorí ju prijali za svoju priateľku? Čo je to „autentická veľkosť“? V čom spočíva a k čomu smeruje? Prežíva aj regula istý druh utrpenia, keď ju nepočúvame? Ak áno, tak akým spôsobom? Akým spôsobom my chápeme jej utrpenie?

Tretia kapitola nesie názov *Koniec lásky k regule je koncom rádu* (s. 51-63). Člení sa na sedem podkapitol, v ktorých sa Zdzisław Józef Kijas venuje otázkam: Prečo je regula svätého Františka taká dôležitá? Čo znamená znovu objaviť regulu? Čo by nám regula mala pripomínať? K čomu by nás mala vyzývať? V štvrtej kapitole, pomenovanej *Regula je nástrojom vrastania do Boha a vyrastania zo seba* (s. 65-91), rozdelenej do siedmich podkapitol, autor premýšľa o otázkach: Vychováva regula? Má regula „dostatok obsahu“ na to, aby bola nástrojom stálej formácie bratov? Čo je treba robiť, aby sme neprestali rásť a rozvíjať sa? V poslednej, piatej kapitole, nazvanej *Potvrdená regula* (s. 92-98), nachádzame slovenský preklad tzv. Potvrdenej reguly z roku 1223.

Ako vidieť, práca Zdzisława Józefa Kijasa *Regula a život : Čo dnes učí svätý František* nie je „ďalšou štúdiou“ o františkánskej regule. To vlastne ani



nebolo jeho zámerom. Ako píše v závere, jeho cieľom bolo priblížiť regulu súčasníkom, spraviť z nej historicky „bližší“, menej abstraktný dokument a dovoliť jej priblížiť sa k tým, ktorí ňou žijú a chcú sa aj naďalej podľa nej posväcovať. Jeho snahou bolo, aby v nej čitateľ objavil nielen „suchopárny text“ z obdobia stredoveku, ale tiež prameň, „ktorý pulzuje životom plamenných ideálov pripravených uchvátiť mladých aj starších, roznieť horlivosť tých, ktorí už slúbili život podľa nej, ale aj tých, ktorí hľadajú zmysel a cestu životom.“ A to sa mu v anotovanej monografii nepochybne podarilo.

Lukáš Tkáč

HLAVINKA, Ján – ZAVACKÁ, Katarína – WERNER, Andrej. *Ulica pomenovaná po Jozefovi Tisovi? : Vysporiadalo sa Slovensko s tragickou minulosťou?* Bratislava : Občianske združenie Dokumentačné stredisko holokaustu, 2023, 39 s. ISBN 978-80-969857-8-4.

Občianske združenie Dokumentačné stredisko holokaustu vydalo roku 2023 kolektívnu monografiu Jána Hlavinku, Kataríny Zavackej a Andreja Wernera, nazvanú *Ulica pomenovaná po Jozefovi Tisovi? : Vysporiadalo sa Slovensko s tragickou minulosťou?*. Na 39 stranách textu sa autori venujú trom kľúčovým problémom: 1. politickej činnosti Jozefa Tisa v rokoch 1938 – 1945, 2. otázke, či je v jeho prípade opodstatnené označenie „vojnový zločinec“ a 3. kauze ulice Dr. Jozefa Tisu vo Varíne. Každému z týchto problémov je venovaná samostatná kapitola.

Prvú kapitolu, nazvanú *Jozef Tiso – najvyšší predstaviteľ ľudáckeho režimu, hlava štátu, kolaborant s nacizmom* (s. 5-9), spracoval Ján Hlavinka, pôsobiaci na Historickom ústave SAV. Na

začiatku kapitoly autor stručne opisuje okolnosti vstupu Jozefa Tisa do Slovenskej ľudovej strany a jeho kariéru poslanca Národného zhromaždenia, ministra zdravotníctva a telovýchovy a podpredsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Väčšina kapitoly je však venovaná rokom 1938 – 1945, predovšetkým Tisovej „iniciatíve“ pri vyhlásení autonómie Slovenska a jeho pôsobeniu vo funkciách ministra vnútra a predsedu prvej autonómnej vlády, predsedu vlády Slovenského štátu, predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, najvyššieho veliteľa Hlinkovej gardy a prezidenta Slovenskej republiky. V samom závere kapitoly sa Ján Hlavinka zmieňuje aj o kauze Ulice Dr. Jozefa Tisu vo Varíne. Vzdávanie úcty Jozefovi Tisovi prostredníctvom ulice nesúcej jeho meno je podľa neho „nepripustné a vrcholne neúctivé voči obetiam ľudáckeho režimu a nacizmu, ako aj tým, ktorí padli v boji s oboma režimami.“

Druhú kapitolu, pomenovanú *Jozef Tiso bol vojnovým zločincom* (s. 11-17), pripravila Katarína Zavacká z Ústavu štátu a práva SAV. V úvodnej časti kapitoly sa autorka zameriava na „legendy o Tisovi“, konkrétne na legendu o údajnom Tisovom pamätníku v Izraeli, legendu o prezidentských výnimkách, ktoré síce reálne existovali, no v rádovo nižších počtoch a muselo sa za ne „tvrdiť“, na rozličné legendy o tom, čo Jozef Tiso „mohol a nemohol“. Následne svoju pozornosť sústreďuje na argumenty, že Jozef Tiso nebol vojnovým zločincom, pričom pre „pochopenie nezmyselnosti“ takýchto tvrdení približuje systém medzinárodnej povojnovej justície, procesy jej formovania a definície vojnových zločinov, zločinov proti mieru a zločinov proti ľudskosti podľa tzv. Norimberskej charty. Záver kapitoly je venovaný procesu s Jozefom Tisom pred Národným

súdom v Bratislave, kde mu, ako uvádza, bola dokázaná účasť na „celom rade“ skutkov kvalifikovaných ako vojnové zločiny. Zdôrazňuje, že sa tak udialo „verejne, pod medzinárodným dohľadom, vrátane prítomnosti korešpondentov svetových médií.“ Na úplnom konci Katarína Zavacká osvetľuje pragmatický dôvod, prečo sa Tisovo meno nenachádza v tzv. zozname zločincov, čím vyvracia ďalšiu z populárnych „Tisových legiend“.

Tretia kapitola, nesúca názov *Právne aspekty kauzy Varín* (s. 19-31), je dielom Andreja Wernera, advokáta špecializujúceho sa na problematiku správneho práva. Autor začína kapitolu krátkou sumarizáciou právneho stavu a právnych predpisov, ktoré je na kauzu potrebné použiť. Nasleduje analýza obsahu uznesenia obecného zastupiteľstva č. 224/1993 zo dňa 4. 11. 1993 o zmene názvu jednej z ulíc na názov Ulica Dr. Jozefa Tisu a všeobecne záväzného nariadenia č. 4/2011 zo dňa 27. 5. 2011 o určení a zmene názvu ulíc a iných verejných priestranstiev na území obce Varín, po ktorej Andrej Werner dospieva k záveru, že už právna úprava, ktorá bola účinná v čase prijatia uznesenia z roku 1993, ako aj nariadenia z roku 2011, „poskytovala dostatočný základ pre záver, že určenie názvu ulice Dr. Jozefa Tisu bolo nezákonné, teda protiprávne.“ Ďalšou právnou úpravou, ktorú autor podrobuje analýze, je novela Zákona o obecnom zriadení z roku 2020, konkrétne rozšírené znenie § 2b ods. 3. Ten nielenže bráni pomenovaniu ulice po Jozefovi Tisovi, ale určuje aj procesný postup pre prípad pochybností, či tá-ktorá osobnosť tieto nové kritériá spĺňa alebo nie. V takom prípade situáciu záväzne posudzuje Ústav pamäti národa, z ktorého stanoviska jednoznačne vyplýva, že pomenovať ulicu po Jozefovi Tisovi považuje za nemorálne. Autor sa v texte zmieňuje

je aj o nerealizovanej Valáškovej novele Zákona o obecnom zriadení, podľa ktorej mali obce upraviť názvy ulíc a iných verejných priestranstiev v súlade s predchádzajúcou novelou Zákona o obecnom zriadení, nakoľko podľa prechodných ustanovení sa novela zákona o obecnom zriadení z roku 2020 netýka existujúcich názvov ulíc. Následne sa Andrej Werner zameriava na analýzu „obransy“ obce Varín, ktorá argumentuje, že určenie názvu ulice nebolo dané nariadením z roku 2011, ale uznesením z roku 1993, a to z dôvodu uplynutia lehoty nemožno napadnúť. Takýto právny názor však podľa neho určite nie je správny. V samom závere autor upozorňuje ešte na jednu podstatnú skutočnosť, a to, že názov ulice Dr. Jozefa Tisu je v rozpore s pravidlami slovenského pravopisu. Keďže je slovo Tiso životné podstatné meno mužského rodu, ktoré sa skloňuje podľa vzoru chlap, dotknutá ulica by mala niesť názov ulica Dr. Jozefa Tisa a nie ulica Dr. Jozefa Tisu. Z uvedeného teda vyplýva, že v rozpore so zákonom je aj samotný názov ulice, nakoľko je jazykovo nesprávny.

Posledná štvrtá kapitola je pomenovaná *O autoroch* (s. 33) a prináša stručné biografické medailóny Jána Hlavinku, Kataríny Zavackej a Andreja Wernera. Súčasťou monografie *Ulica pomenovaná po Jozefovi Tisovi? : Vysporiadalo sa Slovensko s tragickou minulosťou?* je tiež bohatý obrazový materiál, ktorý vhodne dopĺňa informácie obsiahnuté v texte. Na záver len doplním, že k definitívnemu „rozuzleniu“ kauzy ulice Dr. Jozefa Tisu vo Varíne došlo až v lete roku 2025, keď Najvyšší správny súd Slovenskej republiky zamietol kasačnú sťažnosť obce Varín podanú proti uzneseniu Správneho súdu v Banskej Bystrici, ktorý už v roku 2024 v plnom rozsahu vyhovel žalobe proku-

rátora Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky z roku 2022.

Lukáš Tkáč

SOJÁK, Marián et al. *Batizovce kedysi a dnes (1264 – 2024)*. Batizovce : obec Batizovce, 2024, 552 s. ISBN 978-80-570-6159-5.

Obec Batizovce vydala v roku 2024 kolektívnu publikáciu s názvom *Batizovce kedysi a dnes (1264 – 2024)*. Kolektív autorov, na čele so zostavovateľom Mariánom Sojákom, prostredníctvom tohto diela prináša komplexné zmapovanie celého spektra obecného života Batizovciac. Publikácia je o to vzácnejšia, že sa na jej vzniku podieľali aj miestni obyvatelia, čo deklaruje živý záujem miestnych o poznanie svojej minulosti a jej zachovanie pre budúce generácie.

Po obsahovej stránke má publikácia okrem príhovoru v úvode a resumé v závere 16 kapitol, ktoré podrobne približujú rôzne aspekty z dejín Batizovciac. Všetky kapitoly sú sprevádzané bohatým obrazovým materiálom.

Predmetom prvých dvoch kapitol sú obecné symboly (erb, vlajka, pečať, zástava, koruhva, štandarda) a prírodné pomery (geologický pomer chotára Batizovciac a jeho okolia, flóra a fauna).

Tri ďalšie kapitoly sa venujú historickým etapám vývoja obce. Nezačínajú v názve uvedeným rokom 1264, z ktorého pochádza prvá písomná zmienka, ale prinášajú informácie o osídlení lokality dávno pred vznikom tohto záznamu. Tretia kapitola preto začína najprv kronikou archeologických výskumov a nálezov na území obce, na čo nadväzuje priblížením chronológie osídlenia od paleolitu po novovek. Ďalšia kapitola začína najstaršou písomnou zmienkou a pokračuje až ku kritickému roku 1526. Napokon piata kapitola nadväzuje na predchádzajú-

cu a približuje politické a administratívne pomery obce od roku 1526 až do súčasnosti. Predstavuje postupne obecnú správu a život v obci do roku 1918, politické a administratívne pomery v dvoch etapách, 1918 až 1945 a 1945 až 1989 a napokon politicko-administratívny vývoj po Nežnej revolúcii až do súčasnosti.

Šiesta kapitola sa zameriava na otázku hospodárstva, pričom rozlišuje štyri kľúčové etapy: 1526 - 1918 (venuje sa najmä majetkovým pomerom rodu Mariáš a neskôr hospodáreniu a zamestnaniu obyvateľov), 1918 – 1945 (približuje hospodárenie a výstavbu spolu s poľnohospodárstvom), 1945 – 1990 (dotýka sa napríklad existencie jednotného roľníckeho družstva a otázky dopravy), 1990 – 2024 (opisuje aktuálne pomery v doprave, poľnohospodárstve, zamestnaniach a službách v súvislosti s obcou Batizovce). Kapitulu uzatvára krátka zmienka o zdravotníckych a hygienických pomeroch v obci od roku 1526 po súčasnosť.

S dejinami obce sú neodmysliteľne späté aj dejiny vierovyznaní. Kapitoly sedem až jedenásť preto reflektujú práve túto oblasť. Jednotlivé kapitoly postupne približujú dejiny rímskokatolíckej farnosti (od počiatkov, cez reformáciu až po súčasnosť), dejiny evanjelickej a. v. cirkvi (približuje reformáciu a protireformáciu, tolerančný patent a náboženskú slobodu a pokračuje až do súčasnosti), dejiny Židov v Batizovciach (počiatky Židov na Spiši spolu s dejinným vývojom po druhú svetovú vojnu a holokaust, až po odhalenie pamätníka deportovaným židovským občanom Batizovciac v roku 2017), vznik, existenciu a pôsobnosť Kresťanského zboru, až napokon približujú dejiny Bratskej jednoty baptistov.

Nasledujúce štyri kapitoly sa venujú vybraným dejinným aspektom života v obci – školstvu, kultúre a spolkom,

športu (kapitola približuje okrem známych športov aj dnes už neznámu hru gorodky) a napokon tradičnej kultúre ľudu v čase (napr. tradičné odevy, stavebná kultúra).

Posledná, šestnásta kapitola predstavuje výber osobností, ktoré pochádzajú z obce.

Publikácia je cenným prínosom pre poznanie dejín obce a regionálnych dejín a vďaka ponúknutej sonde do života občanov aj cenným zdrojom k dnes populárnym dejinám každodennosti. Vďaka svojmu štýlu a obsahu preto zaujme nielen odborníkov, ale aj širokú laickú verejnosť.

*Benjamín Brňák*